översättningen på detta ställe. — Den granskning av en del av förf:s exempel på överensstämmelser mellan Chr. III:s bibel och Vulgata, som här blivit gjord, synes sålunda visa att man i många tillfällen följer Vulgata endast därför att denna bättre överensstämmer med grundtexten än Lutheröversättningen. Om de danska översättarna endast tillfälligt konsulterat grundtexten för att ge någon av de särgående förlagorna företrädesrätt eller om de har haft den som permanent förlaga vid sidan om Luther, låter sig väl nu icke avgöras.

Exemplen från Gamla testamentet på överensstämmelser mellan Chr. III:s bibel och Vulgata låter i många fall sig lika gärna tolkas som påverkan från den hebreiska grundtexten. Man tvingas alltså också där att göra sig frågan om det är grundtexten eller Vulgata — eller båda dera — som orsakat avvikelsen från huvudförlagan, Luther. En jämförelse med grundtexten medför alltså en viss tveksamhet inför en del av förf:s exempel. En sådan jämförelse medför också att man till de övriga förlagorna med stor sannolikhet även måste lägga Gamla testamentets hebreiska och Nya testamentets grekiska grundtext. Denna sannolikhet förstärks i hög grad av vad vi vet om de danska översättarnas kunskaper i bibelns grundspråk.

Däremot har förf. otvivelaktigt rätt i sitt antagande att Vulgata ensam i vissa fall varit en förlaga, icke bara när det gäller namnformerna utan också i fråga om språkliga konstruktioner och uttryck. Såsom förut nämnts är också överensstämmelserna mellan Chr. III:s bibel och de danska och tyska översättningarna av den art att underlåtenheten att undersöka grundtexten såsom antaglig förlaga icke har haft betydelse för resultaten i stort. Avsikten med de ovan anförda invändningarna är endast att ange en möjlighet till komplettering.

Trots att undersökningen rör sig om en enskild text, måste dess ämne karakteriseras såsom mycket centralt. Genom att skänka klarhet åt tillblivelsen av den danska reformationsbibeln berör det ju på det allra närmaste det moderna danska språkets uppkomst. Verket kommer också i fortsättningen att kunna vara till stor hjälp för all forskning i äldre nydanska. Icke minst gäller detta de i lexikal form uppställda redogörelserna för den undersökta textens ordförråd, vilka utmärker sig för stor utförlighet och pålitlighet. *Claes-Christian Elert.*

HOLBERG SOM TEKSTFORBEDRER I 1728

I sine nyudgaver fra 1728 af „Introduction til de europæiske Rigers Historie" og „Introduction til Natur- og Folkeretten" har Holberg kun bødet ganske lempeligt på den gamle text. Herved erstattes fx. isolerede ord eller ordformer med andre. Et enkelt sted har han dog gjort sig den umage at omskrive et helt afsnit. Det var så uvant, at først sætteren overså det (i 1728) og dernæst Holberg selv, da han for tredie gang udgav „Natur- og Folkeretten" (1734).

I 2.-udgaven af dette værk havde Holberg indskudt en hel række

nye afsnit. Den sidste interpolation i værket blev sat ind 8 linjer fra bogens sidste punktum[1] og lød således:

„Langt mindre var det mod Folke-Retten da Kong *Friderich 2.* af Dannemark lod arrestere de Franske Gesantere der komme fra Polen 1673; thi først vare de ikke skikkede som Gesantere til Dannemark / og derfor her i Riget ikke kunde beraabe sig paa Gesant-Retten. Dernest understode de sig med Magt at løbe igiennem Sundet uden at hilse Fæstningen / hvorudover de med Lodd og Krud bleve tvungne til / ikke alleene at stryge Seil / men endogsaa at give sig fangne / og at bede om Naade".

Men derefter er det faldet ham ind for en gangs skyld at omskrive en passage, 1716-udgavens sidste afsnit. Denne omskrivning er ikke blevet lavet som en korrektur i den trykte tekst, men skrevet i fortsættelse af interpolationen. Den gamle og den nye text har følgende udseende:

1716

Ikke dismindre kan dog ingen nægte / at de / som i saa maade tractere een fremmet Ambassadeur / der reiser igiennem deres Lande / jo kand beskyldes at have brudt Venskab. Saaledes / da den Danske Gesant Kaj Rantzov udi de første Nederlandske Kriige blev arresteret af de Hollændere / da han skulde gaa til Spanien / besværgede Kongen af Dannemark sig derover / og / omendskiøndt de Hollændere siiden giorde mange Undskyldninger / lood Kongen af Dannemark dog arrestere een hob Hollandske Kiøbmænds Skibe udi Sundet / og vilde ikke lade dem komme løs førend han havde faaet Satisfaction[2].

1728

Ikke dismindre kand dog ingen negte / at de / som uden given Aarsag ilde tractere fremmede Gesantere / der reise igiennem ens Lande / jo kand beskyldes at have brudt Venskab. Saaledes / da den Danske Gesant *Kaj Rantzov* som af høystbemeldte Konge blev skikked til Hertugen af Parma udi Nederlandene / blev arrestered af de Hollændere / besværgede Hans Mayest. sig derover / og / endskiønt Hollænderne giorde mange Undskyldninger derfor / lod Kongen dog anholde udi Sundet 600 Hollandske Skibe / som vilde gaae til Øster-Søen / hvilke ikke bleve løs-ladne / førend de betalede 30000 Rdr. for tilføyede Skade og Uret[3].

Da sætteren af 1728-udgaven ikke var vant til, at noget afsnit af 1716-udgaven udgik på grund af omskrivning, har han begået den fejl at beholde den kasserede passage i 1716-udgaven, som Holberg formodentlig har glemt at overstrege. Efter denne har han da placeret interpolationen og den omskrevne afslutning, der som sædvanlig var forsynet med stjerner for og bag. Hverken sætter eller korrekturlæser bemærker fejlen. Holberg har formodentlig heller ikke læst korrektur selv.

Holberg opdager først fejlen senere, sandsynligvis da han skal til at udgive bogen for tredje gang i 1734. Man kunne da have ventet, at han havde strøget det gamle slutningsafsnit, der ved en fejl var medtaget. Men nej! I stedet sletter Holberg den omskrevne slutning og rykker interpolationen op på plads foran den gamle afslutning. Det, som han i 1728 havde anset for en sproglig og stilistisk forbedring vrages nu til fordel for den oprindelige ordlyd.

[1] Ludvig Holbergs Samlede Skrifter udg. af Carl S. Petersen I (1913) 688 l. 9.
[2] Ibid. I 688 l. 9—16. [3] Ibid. XIX 100 l. 34—101 l. 5.

En vurdering af rettelserne i enkeltheder giver følgende resultat: „i saa maade" > „uden given Aarsag". Rettelsen skyldes, at „i saa maade", der før interpolationen kom til, gik på flere tilfælde i det foregående, nu ville blive opfattet som gående på det i det sidste (indføjede) afsnit. Videre er „som uden given Aarsag ilde tractere" en præcisere sammenfatning. — „een fremmet Ambassadeur" > „fremmede Gesantere". I stykket før interpolationen havde der været tale om en række overgreb mod enkelte ambassadører. Ændringen er betinget af interpolationens „de Franske Gesantere". „Ambassadeur" er af puristiske grunde erstattet med „Gesantere". Det puristiske krav er altså her overordnet kravet om variatio. — Subjektets skifte til pluralis medfører „reiser" > „reise". — Bemærkelsesværdig er den grammatiske ukorrekthed, der opstår ved ændringen „deres" > „ens". Holberg foretrækker altså her manglende kongruens, men tydelig mening for den (egentlig kun rent hypotetiske) mulighed for misforståelse, der opstår ved at beholde „deres", efter at både subjekt og objekt er kommet i pluralis. Skyldes det hensyntagen til den hastige læser? — „udi de første Nederlandske Kriige" og „da han skulde gaa til Spanien" > „som af høystbemeldte Konge blev skikked til Hertugen af Parma udi Nederlandene". „høystbemeldte Konge" kan bruges p. g. a. interpolationen. Den rent faktiske rettelse („Spanien" > „Nederlandene") medfører vel, at „udi de første Nederlandske Kriige" må udgå af stilistiske grunde: „Nederlandske" — „Nederlandene" undgås. — „Kongen af Dannemark" kan ikke bruges, da han er omtalt to gange kort før. Rettes til „Hans Mayest." — „omendskiønt" > „endskiønt". Vel rettelse fra gammeldags til mere moderne form, måske rytmisk betinget, jf. næste rettelse. — „de Hollændere" > „Hollænderne". Variation p. g. a. „de Hollændere" lige før. — „siiden" fjernes måske fordi det logisk er overflødigt. Erstattes i nogen grad af „derfor". — „Kongen af Dannemark", der allerede i 1716 var en lidt monoton gentagelse (ligesom „de Hollændere"), rettes til „Kongen". Holbergs langt større stilistiske færdighed fremtræder i 1728 ved rækken: „Kong *Friderich 2.* af Dannemark", derpå fjernere i et nyt afsnit „høystbemeldte Konge", så „Hans Mayest." og endelig „Kongen". — „arrestere" > „anholde". Sprogrensende rettelse. — „een hob" > „600". Præcision. — „een hob Hollandske Kiøbmænds Skibe". Sammensætningen købmandsskib, pl. købmandsskibe er åbenbart endnu ikke fast. De til „Kiøbmænds Skibe" knyttede attributive bestemmelser har da en tilbøjelighed til kun at gå på førsteleddet „Kiøbmænds", skønt de skal bestemme „Skibe". Det kan gå an med „Hollandske", til nød også med „en hob", da man snarere vil tænke på ting end personer i denne forbindelse. Da Holberg ønskede den præcisere bestemmelse „600", synes der at være opstået en vanskelighed. Det måtte ikke kunne forstås som „600 købmænds skibe". Det er da formodentlig derfor, at „Kiøbmænds" forsvinder, og skibenes art antydes i en tilføjet relativ sætning: „som vilde gaae til Øster-Søen". Denne relative sætning bliver da dels årsag til, at „udi Sundet" må rykkes højere op, dels til, at „og vilde ikke lade dem komme løs" må ændres, idet „og vilde" kunne føre læseren på galt spor ved at få ham til at tro, at der nu fulgte noget, der var sideordnet med „som vilde gaae". Tilknytningen sker da til „Skibe" som et led, der står nærmere end „Kongen": „hvilke ikke bleve løs-ladne". Syntaxen bliver derved mere litterær. Den samme tilknytning

til „Skibe" betinger nu endelig skiftet fra „han" til „de" i den sidste sætning. — „30000 Rdr.". Præcision. — „Satisfaction" udrenses som fremmedord og udbyttes med „30000 Rdr. for tilføyede Skade og Uret".

Holberg havde i 1728 udrenset en del fremmedord i 2. udgave af „Introduction til de europæiske Rigers Historie" (udk. 1711). Når han ikke foretog en tilsvarende udrensning i 2. udg. af „Introduction til Natur- og Folkeretten" (udk. 1716), som han ligeledes foranstaltede i 1728, skønt han dog af hensyn til interpolationerne må have været tvunget til atter at gennemlæse større partier af dette værk, skyldes det foruden hans sædvanlige hastværk nok også, at „Natur- og Folkeretten" var renere i sproget end debutbogen. Han havde i 1716 taget sig en kritik af overflødige fremmedord i „Introduction" (1711) ad notam. En kritik, som rimeligvis er kommet fra Fleischer[1]. Men helt tilfreds med sin praksis i „Natur og Folkeretten" har han altså, som det fremgår af ovenstående, ikke været. Han er i 1728, som også navnlig 2. udg. af „Skiemte-Digte" fra dette år viser[2], meget stærkere puristisk indstillet end før 1720, hvad man måske tør betragte som en frugt af hans mellemliggende intense beskæftigelse med talesproget i komedierne.

Vi ser da af denne lille stump rettet tekst, hvorledes Holberg i 1728 vurderer et af sine ungdomsværker: det kunne efter hans mening tiltrænge udrensning af visse fremmedord, større præcision (også i meddelelsen af kendsgerninger) og mere variation i udtrykket.

Niels Åge Nielsen.

KOMMENTARER TIL „SVEND DYRINGS HUS"

Tidsbestemmelse. Hertz siger os, *hvor* „Svend Dyrings Hus" foregaar, men om Tiden kun, at Handlingen varer fra den ene Dags Aften til næste Midnat. Denne Forsigtighed kan skyldes den ilde Medfart, Historikerne havde givet Ingemann. Imidlertid faar man flere Steder det Indtryk, at Hertz tænker paa en bestemt Tidsperiode, især i Akt I., hvor Svend Dyring i 2. Scene skildrer de urolige Tider, og i 7. Sc., hvor Fru Guldborg spørger:

„Hvor lider hans Naade?
Og vor unge Dronning, han har fæstet i Aar?"

og Tage Bolt:

„Har Dannerkongen snart udpresset Skatten
Af Jellinge Bønder?"

Gaar vi til Hertz's Papirer (Ny kgl. Samling), faar vi Besked. I sine Forarbejder noterer han: „Kunde det sættes til efter Erik Glippings Død?" og ud for *Jellinge Bønder* staar der en Henvisning til Nyerups „Historisk-statisk Skildring af Tilstanden i Danmark og Norge", I. S. 276:

„Aar 1313, læser man hos Hvitfeldt, satte Bønderne i Nørre Jylland dem op mod Kong Erik Menved, nægtede ham Skat, Landgilde og anden Lydighed, klagede over usædvanlig Tynge og Besværing. Kongen

[1] Jf. Th. A. Müller: Den unge Ludvig Holberg. 1684—1722. (1943) 144, 164.
[2] Jf. Karl Mortensen i Acta Philologica Scandinavica XII 287 ff.